

de Zelfzwichter

Nummer 2025-02

Hansmaarten Bolle: 'Als je geen plannen en ambities hebt, dan wordt het niks'

pagina 4 →

Het belang van een goede molenbiotoop

pagina 7 →

Henk Berends: al vijftig jaar een betrokken molenaar

pagina 14 →

Erfgoed
Groningen

Inhoud

- 3 Voorwoord →
- 4 Hansmaarten Bolle: 'Als je geen plannen en ambities hebt, dan wordt het niks' →
- 7 Het belang van een goede molenbiotoop →
- 9 De Groote Poldermolen Slochteren →
- 11 Wind vangen – hoe Winschoten haar molens beschermt →
- 14 Henk Berends: al vijftig jaar een betrokken molenaar →
- 17 Ander molennieuws →
- 21 Molenonderhoud
- 27 Uit het Groninger Molenarchief →
- 28 Uit de Groninger molenwereld →
 - Afdeling Groningen van het Gilde van Molenaars

Het Groninger Molenarchief is gevestigd bij Erfgoed in Groningen Raadhuisstraat 3, 9988 RE Usquert 0595 - 74 93 30

Op de website www.groningermolens.nl vindt u een overzicht van bestaande en verdwenen molens, met een algemeen verhaal per molen, afbeeldingen en archiefstukken.

Zelfzwichter

Een wieksysteem met kleppen die automatisch openen en sluiten afhankelijk van de wisselende windkracht. Eén van de verbeteringen ten opzichte van de oudhollandse zeilwieken.

COLOFON

de Zelfzwichter

Jaargang 29, nummer 2

augustus 2025

ISSN 1877-7732

Losse nummers: 4 euro plus porto

De Zelfzwichter verschijnt in 2025 in de maanden maart, augustus en december.

DONATIES

Minimaal 20 euro per jaar

Erfgoed in Groningen

Raadhuisstraat 3, 9988 RE Usquert

0595 - 74 93 30

www.erfgoedpartners.nl

Rekeningnummer:

NL32 TRIO 0784 8534 28

REDACTIE

Herman Bröring, Paul Casteleijn,
Johan van Dijk, Ids van der Honing,
Bert Steenhuisen, Margreet Versteeg
eindredacteur Thea Pol
thea@erfgoedgroningen.nl

Aan dit nummer werkten mee:

Jan Jakob Boersma, Nina van den
Broek, Ezra van der Elst, Folkert van der
Glas, Frank Houwaard, Jan Oomkes,
Anne Wieringa

De redactie behoudt zich het recht voor
ingezonden artikelen in te korten en/of
aan te passen. Overname van artike-
len is eerst na overleg met de uitgever
toegestaan.

Vormgevingsconcept Gerard de Vries

Opmaak Bert Holtkamp

Drukwerk Scholma Print & Media

Sluitingsdatum 21 november 2025

kopij 2025/3

Voorwoord

Koren- en pelmolen De Stormvogel in Loppersum bestaat in 2025 175 jaar
Beeld: Jelte Oosterhuis

2025 is door De Hollandsche Molen uitgeroepen tot jaar van de molenbiotoop. Daarom besteden wij in *de Zelfzwichters* van dit jaar extra aandacht aan dit onderwerp. In dit zomer-nummer bijvoorbeeld een uitgebreid artikel van verschillende auteurs waarin zij ingaan op het belang van een goede molenbiotoop.

Deze *Zelfzwichter* opent met een interview met Hansmaarten Bolle, sinds 1 november 2024 voorzitter en secretaris van Molenstichting Winsum. De stichting is eigenaar van zeven molens. Welke toekomstplannen heeft de molenstichting voor haar molens?
Meer nieuws van Molenstichting Winsum. De stichting besloot

een pelcommissie in te stellen om te onderzoeken hoe al hun zeven molens weer een werkzame pelinstallatie kunnen krijgen. Nu hebben slechts twee van hun molens die capaciteit. Pelmolens zijn een typisch Gronings verschijnsel maar lang niet alle pelmolens in de provincie zijn werkzaam en bovendien ontbreekt het daarnaast aan molenaars die de kunst van het pellen verstaan. Hoe maken wij van Groningen weer een echte pelprovincie?

Molenaar Henk Berends viert dit jaar een bijzonder jubileum: 50 jaar geleden ontving hij zijn molenaarsdiploma. Om dit feit te markeren ontving hij eind juni in het Berlagehuis de gouden zelfzwichter, een speld die speciaal voor 'gouden molenaars in Groningen' is gemaakt. Een interview met deze poldermoleenaar uit Sebaldeburen, die ook nog eens jarenlang redacteur was van *de Zelfzwichter*, was daarom op zijn plaats.

Ook in deze digitale *Zelfzwichter* vertrouwde vaste rubrieken zoals Uit het Groninger Molenarchief waarin Frank Houwaard deze keer aandacht vraagt voor molenmaker Bremer en de molen Bombay (Bombaai) in Doezum. Namens de redactie wens ik u veel leesplezier.

Met vriendelijke groet,
Thea Pol,
eindredacteur

Hansmaarten Bolle: 'Als je geen plannen en ambities hebt, dan wordt het niks'

Tekst: Folkert van der Glas

Beeld: Maarten de Kok

Molenstichting Winsum wil haar zeven molens een bredere maatschappelijke rol geven. In een nieuwe toekomstvisie zet de stichting onder meer in op de recreatieve waarde van molens en het versterken van de rol van vrijwillige molenaars. 'We waren te veel naar binnen gericht.'

Hansmaarten Bolle (79) zit aan een ronde tafel als ik op een zonnige ochtend molen Aeolus in Adorp binnenwandelen. De voorzitter én secretaris van Molenstichting Winsum, een dubbelfunctie inderdaad, schenkt koffie in en serveert koek. Het is er knus, huiselijk bijna, alsof je bij iemand thuis op visite komt. De in 1851 gebouwde koren- en pelmolen beschikt zelfs over een keukentje en een toilet.

Dat Hansmaarten juist hier wilde afspreken is niet zomaar. Aeolus, een achtkante stellingmolen, werd in 2019 door Molenstichting Winsum aangekocht van een particuliere eigenaar. De molen verkeerde destijds in zeer slechte staat en diende grondig te worden gerestaureerd. Het herstel bestond onder meer uit de restauratie van de kap, het rechtzetten van de achtkant, het plaatsen van een nieuw staartwerk, nieuwe wieken en nieuwe fundering. Vorig jaar september werd molen Aeolus heropend en maalt hij weer, na vele jaren van stilstand.

Trots

Aeolus is één van de zeven molens die door Molenstichting Winsum worden beheerd. De molens zijn eigendom van de stichting en zijn geregistreerde rijksmonumenten. 'Onze molens staan er relatief goed bij', zegt Hansmaarten. 'Maar, zoals vaker bij cultureel erfgoed, is er altijd genoeg te doen. De verf is nog niet droog en je moet bij wijze van spreken alweer opnieuw beginnen. Gelukkig hebben we een bestuur met veel vakken en prima relaties met molenbouwers, adviseurs en aanverwante dienstverleners. Als je kijkt naar de stand van het onderhoud en de kwaliteit van de molens mogen we heel trots zijn. Zelf zit ik overigens nog te kort bij de stichting, sinds maart 2024, om daar ook een aandeel in te hebben.'

Hansmaarten woont in Bedum en is van oorsprong organisatieadviseur. Zijn tongval verradt nog steeds zijn Rotterdamse afkomst, de stad waar hij werd geboren en opgroeide. In 1985 verruilde hij met zijn gezin hun toenmalige woonplaats

Leiden voor Groningen, nadat hij een baan aan de RUG kreeg aangeboden. 'Ik kom nog graag in Rotterdam, maar dat is eigenlijk pure nostalgie', vertelt hij. 'Ik ben altijd weer blij als ik de provincie Groningen binnenrijd. Ik vind het heerlijk hier.'

Autoriteit

Jarenlang was hij bevriend met Catrienus Rouwé, voormalig bestuurslid en secretaris van Molenstichting Winsum. Een autoriteit op het gebied van molenonderhoud en molenbeheer, zoals Hansmaarten hem omschrijft. 'Catrienus was al ernstig ziek toen hij vroeg of ik in het bestuur van de stichting wilde komen', blikt hij terug. 'Ja, dat zag ik wel zitten. Oude ambachten en het daaraan gerelateerde vakmanschap hebben altijd mijn interesse gehad. Via Catrienus heb ik mijn eerste stappen in het molenwezen gezet. Toen hij door zijn ziekte genoodzaakt was om het secretariaat neer te leggen, heb ik gezegd: maak mij maar secretaris. Catrienus is in september 2024 overleden.'

Een paar maanden later, nadat Peter Pauw afscheid nam als voorzitter, nam Hansmaarten ook diens taak over. Vanaf dat moment was hij naast secretaris dus ook voorzitter van Molenstichting Winsum. 'Mijn vrouw zei laatst: je bent dan wel met pensioen, maar het lijkt wel alsof je weer een baan hebt', glimlacht Hansmaarten. 'Maar het valt mee hoor. Hoewel, ik ben er toch zeker halve dagen of meer mee bezig. Met veel plezier.'

Toekomstvisie

Kort nadat Hansmaarten voorzitter werd, nodigde hij de vier andere bestuursleden uit om bij hem thuis in Bedum eens van gedachten te wisselen over de toekomst van de stichting. Hoe gaan we verder en wat zijn onze plannen met de zeven molens in ons gebied? Mede op basis van de input uit die bijeenkomst is uiteindelijk een toekomstvisie voor Molenstichting Winsum ontstaan.

Hoe ziet die visie er in grote lijnen uit en waar liggen de komende jaren de prioriteiten?

‘We merkten dat we steeds meer naar binnen waren gericht’, betoogt Hansmaarten. ‘De afgelopen jaren waren we vooral bezig geweest met onderhoud en restauratie en hadden daardoor te weinig om ons heen gekeken. Natuurlijk, restauratie, onderhoud en beheer van de molens is onze kerntaak. Daarover bestaat geen twijfel. Dat neemt niet weg dat we ook naar de maatschappelijke betekenis van onze molens moeten kijken. In onze toekomstvisie hebben we dat nog eens benadrukt.’

Inderdaad, molens zijn meer dan alleen erfgoed. Het zijn cultuurdragers en iconen in het dorp en het landschap. Hansmaarten: ‘Als er ergens een molen een enigszins verwaarloosde indruk maakt of te lang stilstaat, dan worden we door de dorpsbewoners al snel aan ons jasje getrokken. Dat zegt voldoende over hun betrokkenheid en de waarde van de molen voor hun dorp.’

Molens trekken ook toeristen en recreanten aan. Daarmee spelen ze eveneens een rol in de Groninger vrijetijdseconomie. Zo kunnen de molens bijvoorbeeld worden opgenomen in fiets- en wandelroutes. Maar ja, dan moeten ze wel regelmatig draaien en de dorpen en bezoekers ook daadwerkelijk iets bieden. Vandaar dat Molenstichting Winsum daar stevig op inzet. Onder meer door samen met de gemeenten en de dorpsgemeenschappen de maatschappelijke functies van de molens verder te ontwikkelen. En door het versterken van de rol van vrijwillige molenaars, uiteraard.

Projecten en initiatieven

‘We willen het ambacht van molenaar behouden, beschermen en doorgeven aan aankomende generaties’, onderstreept Hansmaarten. ‘Zo willen we als stichting bijdragen aan de opleiding van nieuwe, jonge molenaars. Tegelijkertijd richten we ons op het stimuleren en ondersteunen van projecten en initiatieven die het vak van molenaar vooruithelpen. We zijn dan ook enorm blij met de samenwerking tussen koren- en pelmolen Joeswert in Feerwert en het biologische akkerbouwbedrijf Landgoud in Kloosterburen. Onlangs werd

die samenwerking bekroond met het prestigieuze Skal-certificaat. In de molen worden nu uitsluitend biologische granen verwerkt, afkomstig van Landgoud.’

Naast het malen van granen tot meel staat Groningen ook bekend om de vele pelmolens die vooral werden gebruikt om gerst tot gort te pellen. Sterker nog, nergens in Nederland staan meer pelmolens dan in onze provincie. Ze vormen een wezenlijk onderdeel van de Groningse molencultuur. Alleen: die pelinstallaties zijn nog maar op weinig molens echt in orde.

‘Daar willen we verandering in brengen’, zegt Hansmaarten. ‘Dat doen we op twee manieren. Allereerst door ervoor te zorgen dat er op twee van onze pelmolens, De Jonge Hendrik in Den Anel en De Wetsinger in Klein Wetsinge, straks weer gepeld kan worden. Daarnaast proberen we samen met het Gilde van Molenaars in Groningen molenaars weer op te leiden om te pellen. Met andere woorden: we gaan er alles aan doen om een echt Gronings ambacht als pellen in stand te houden. In deze omgeving zijn er nog maar één of twee mensen die dat met deze molens kunnen. Pellen is een heel ander vak dan malen. Bij malen moet de molen rustig draaien, bij pellen weer extra hard.’

Ambitie

De ambitie is groot, dat zeker. ‘Maar als je geen plannen en ambities hebt, dan wordt het niks’, stelt Hansmaarten. ‘Onze toekomstvisie is aangeboden aan de gemeenten Westerkwartier en Het Hogeland en wordt besproken met de dorpsgemeenschappen. We staan te popelen om te bekijken wat er allemaal mogelijk is.’

Het belang van een goede molenbiotoop

Tekst: Jan Oomkes

Beeld: Jelte Oosterhuis

2025 is door De Hollandsche Molen uitgeroepen tot jaar van de Molenbiotoop.

In de navolgende artikelen passeren verschillende voorbeelden rond de molenbiotoop de revue.

Het jaar 2025 staat in het teken van aandacht voor de molenbiotoop, oftewel voor voldoende noodzakelijke windvang voor molens om te kunnen blijven draaien. Daarnaast gaat een molenbiotoop ook om de zichtlijnen en ruimtelijke ordening. Om verval van molens te voorkomen is het kunnen draaien van belang, stilstand betekent op termijn verlies van ons aller cultureel erfgoed.

Molens zijn prachtige bakens in ons Nederlands landschap en de aanwezigheid in ons land wordt gewaardeerd door veel Nederlanders, maar ook door buitenlandse toeristen. Weerberichten op televisiezenders laten vaak een molen zien. In het kader van recreatie en toerisme nemen te bezoeken molens een belangrijke plek in en molenaars zijn altijd bereid boeiend te vertellen over hun molens.

Google houdt rekening met De Zuidwendinger

Voor Stichting De Groninger Poldermolens was het verassend dat bij de realisering van een datacenter voor Google in Westpoort bij de stad Groningen er bij de bouw rekening moest worden gehouden met de in het bestemmingsplan opgenomen molenbiotoop van de nabijgelegen poldermolen De Zuidwendinger. En bij het bouwontwerp is daarmee volledig rekening gehouden. Compliment voor de gemeente Groningen.

Geen bomen maar heesters

Voor wat betreft het bouwwerk was het geregeld. Vervolgens ontstonden er problemen bij de landschappelijke inpassing waarbij met forse beplanting en bomen de windvang weer in het gedrang zou kunnen komen. Dat traject is inmiddels ook opgelost met heesters in plaats van bomen, dus we zijn als moleneigenaar erg tevreden. Vervolgens kwamen we er achter dat Google voor de omgeving ook iets wil betekenen en daarvoor financiële middelen beschikbaar stelt, maar een en ander bestuderende konden we niet gemakkelijk aan de voorwaarden voldoen. Onder het motto, niet geschoten is altijd mis hebben we toch een poging gedaan om enkele voorzieningen bij onze molen gefinancierd te krijgen. Onderstaand verhaal is door ons vertaald in de Engelse taal en

verstrekt aan de organisatie die dit voor Google regelt.

Belang van poldermolens

'Poldermolens hebben in Nederland er altijd voor gezorgd dat bewoners droge voeten houden en hoewel tegenwoordig gemalen voor een belangrijk deel deze taak hebben overgenomen, zijn poldermolens nog steeds in staat in voorkomende gevallen bij te dragen aan het houden van droge voeten. Poldermolens staan veelal in het open landschap en ondervinden geen hinder bij het vangen van wind. Bij de ontwikkelingen in het gebied Westpoort Groningen is sprake van bebouwing en groenvoorzieningen waarbij rekening moet worden gehouden met de molenbiotoop. Bij de realisering van het Google Datacenter wordt rekening gehouden met de molenbiotoop, dat moet ook gaan gelden voor de aan te leggen beplanting en met name bij te planten bomen. Bijzonder is, dat nabij een uitermate modern datacenter er een inmiddels meer dan 200 jaar oude poldermolen staat: De Zuidwendinger (bestond in 2019 200 jaar). In de huidige molen is een elektrisch aangedreven gemaal aanwezig, dat als er elektriciteit aanwezig is zorg draagt voor het waterpeil. Bij verstoring van het openbare net kan de molen met windkracht deze belangrijke taak voor de omgeving verzorgen. Daar waar het datacenter in voorkomende gevallen kan

terugvallen op een eigen noodstroomvoorziening, van belang bij een datacenter, zorgt het gemaal in combinatie met de poldermolen dat het waterpeil op hoogte blijft en zorgt voor droge voeten. Want een datacenter kan niet zonder elektriciteit maar kan ook niet tegen wateroverlast.

Dus er is een relatie tussen een uiterst geavanceerd datacenter en een eeuwenoude poldermolen!'

Onze bijdrage heeft toch enige indruk gemaakt en is beloond met een bedrag van ruim € 10.000 waarmee wensen van de molenaars bij onze poldermolen De Zuidwendinger kunnen worden gerealiseerd.

Namens stichtingsbestuur van De Groninger Poldermolens, Jan Oomkes, voorzitter

Ontwikkelingen rond molen Adam te Delfzijl

Ten tijde van het opmaken van deze editie van De Zelfzwichter verscheen de eerste ontwerpschets van het nieuwe Huis van Cultuur en Bestuur van de gemeente Eemsdelta in Delfzijl. Uit deze schets blijkt dat de windvang van de naastgelegen molen Adam in het geding kan komen. Deze kwestie heeft de aandacht van diverse betrokken partijen, waaronder De Hollandsche Molen en Erfgoed in Groningen. In het volgende nummer van De Zelfzwichter zullen we hier uitgebreider op terugkomen.

De Groote Poldermolen Slochteren

Tekst: Jan Jakob Boersma

Beeld: MsMOG

De Groote Poldermolen bij Slochteren, gebouwd in 1783, is een historische poldermolen die oorspronkelijk werd gebruikt om de Groote Polder (460 hectare) droog te houden. In 2015 is de molen grotendeels gerestaureerd en het beheer is sindsdien in handen van de Molenstichting Midden- en Oost-Groningen (MsMOG).

Bestemmingsplan Buitengebied

In 2011 werd het bestemmingsplan Verlengde Veenlaan vastgesteld, waarmee de bouw van circa 40 woningen nabij de molen werd toegestaan. Hierbij is echter nagelaten om de molenbiotoop juridisch vast te leggen. Omdat de Groote Poldermolen zelf onderdeel is van het naastliggende bestemmingsplan Buitengebied, waarin wel een molenbiotoop is opgenomen, betrof dit toch wel een complicatie. Dit omdat de dichtstbijzijnde woning op circa 200 m1 afstand noordoostelijk van de molen gebouwd zou kunnen worden. Gelukkig leidde dit niet tot problemen, aangezien de woningbouw toentertijd door geringe vraag grotendeels stilviel. Wel groeide de wens van omwonenden en gemeente om

het aantal woningen te verminderen.

Daarom werd in 2022 besloten het plan terug te brengen naar 20 woningen, wat gunstig is voor de molenbiotoop. MsMOG diende begin 2023 een zienswijze in tegen een voorwaarde in het ontwerpplan, waarin per bouwvergunning een apart biotoopadvies vereist werd. Zij pleitte voor één overkoepelend advies vooraf, dat in het bestemmingsplan wordt verankerd. Deze zienswijze werd door de gemeente overgenomen. In overleg met de gemeente Midden-Groningen, Erfgoed in Groningen, De Hollandsche Molen en Wieringa bouwadvies uit Winsum is besloten de maximale bouwhoogte van de woningen te beperken tot 8 meter. Dit gecombineerd met vergroten van de afstand tot

de dichtstbijzijnde woning tot een kleine 300 meter. Dit is, in combinatie met de gebruikelijke molenbiotoopformule, dan ook verankerd in het aangepaste bestemmingsplan.

MsMOG spreekt van een zeer positieve samenwerking met de gemeente Midden-Groningen, die actief rekening houdt met de molenbiotopen van de 9 molens in haar gebied en hierover vroegtijdig structureel overleg voert.

Wind vangen – hoe Winschoten haar molens beschermt

Interview met Ger Klein, wethouder gemeente Oldambt

Tekst: Nina van den Broek

Beeld: Anjo de Haan

2025 is door De Hollandsche Molen uitgeroepen tot het Jaar van de Molenbiotoop. Hiermee wil men aandacht vragen voor de schrikbarende achteruitgang van de omgeving van wind- en watermolens. Uit onderzoek blijkt dat 60% van de windmolens in ons land te maken heeft met een verslechtering van de windvang als gevolg van bouw van woningen en bedrijven en hoge beplanting. Bovendien ontnemen dergelijke ontwikkelingen het zicht op de molen en tasten daarmee de belevingswaarde ervan aan. Hoe zit dat in de molenstad bij uitstek: Winschoten? We vragen het wethouder Ger Klein van de gemeente Oldambt, portefeuillehouder van onder meer Monumenten.

Winschoten heeft een traditie hoog te houden als het om haar molens gaat. Al meer dan honderdvijftig jaar bepalen de windmolens Edens (1763), Berg (1854) en Dijkstra (1862) het silhouet van de stad. Horen deze drie historische molens bij de 60% van de windmolens in Nederland die kampen met problemen van windvang?

Nee, onze molens staan er wat dat betreft goed bij. We vinden het van groot belang dat ze kunnen blijven draaien, want stilstand betekent onherroepelijk achteruitgang.

Op oude kaarten is te zien dat de molens van Winschoten oorspronkelijk aan het Winschoterdiep lagen in een open landschap met kleinschalige bebouwing. Ze profiteerden van optimale windvang en zichtbaarheid. Toch werd molen Edens al in 1870 verhoogd. Wat was de reden?

Dat zou ook toen al te maken kunnen hebben gehad met stadsuitbreiding. In die tijd groeide Winschoten uit tot een echte handelsstad.

Door deze levendige handel ging het de molenaar kennelijk ook voor de wind en kon hij zich een verhoging permitteren.

De ontwikkelingen hebben sindsdien niet stilgestaan. Tussen 1870 en 1950 groeide de stad van circa 5000 tot ruim 15.000 zielen, met tegenwoordig een inwonertal van ruim 18.000. In 2006 werd een woon- en winkelcomplex aan het Oldambtplein gebouwd, op steenworp afstand van molen Edens die toen verhoogd werd. Hoe verliep dat proces?

In 1995 al voerde De Hollandsche Molen een campagne rondom molenbiotopen. Het doel van deze campagne was het verschaffen van inzicht in en begrip van de molenbiotoop. Deze campagne was aanleiding voor de gemeente Winschoten om in 2002 de molenbiotoop vast te stellen in een Kadernota. Op grond hiervan besloot de gemeenteraad in 2003 om molen Edens met drie meter te verhogen, zodat de nieuwbouw, het woon- en winkelcomplex, met een hoogte van dertien meter gerealiseerd kon worden.

Ik begreep van Jan Kugel, molenaar van Edens, dat de gemeente destijds door de provincie op de vingers getikt is omdat er een vergunning voor dit gebouw was afgegeven die tegen bovengenoemde Kadernota inging. Daarmee was er behalve stilstand ook een groot risico dat de wieken bij zuidwestenwind achteruit gingen draaien en, zoals Kugel het formuleerde, 'het gevaar dat de molen niet meer te vangen was'.

Jan Kugel weet dat ongetwijfeld beter dan ik. Het was mij niet bekend dat er destijds onterecht een vergunning is afgegeven, wel dat er enig gedoe is geweest.

Woningbouw is ook een van de grote maatschappelijke opgaven van nu. Wat zijn de ambities van de gemeente en hoe zijn de molenbiotopen daarbij verankerd in beleid en plannen?

Winschoten kampte tot een jaar of vijf geleden met een bevolkingsdaling waardoor de binnenstad te maken kreeg met veel leegstand. Maar we zijn nu uit de kramp van de krimp. Sterker nog, er is gebrek aan woningen. Door uit- en inbreiding proberen we dat de komende jaren op te lossen. Een van de plekken die een metamorfose ondergaat, is het voormalige terrein van het Sint Lucasziekenhuis dat bestemd zal worden voor wonen, werken en recreëren. Het spant erom of de Sint Lucaslocatie binnen de molenbiotoop valt, maar als dit het geval is, dan is het geborgd in het bestemmingsplan. Echter, dit dateert uit 2002 en is na 23 jaar hard aan vernieuwing toe. De reden dat er nog geen nieuw bestemmingsplan gemaakt is, heeft alles te maken met de nieuwe omgevingswet en het omgevingsplan dat daaruit moet voortkomen. Daar werken we op dit moment aan.

Behalve in het bestemmingsplan zijn de molenbiotopen geborgd in een Molenconvenant dat in 2009 samen met de toenmalige molenaars van Edens, Dijkstra en Berg is opgesteld en door de gemeenteraad bekrachtigd. In het convenant worden de stellinghoogten van de drie molens benoemd [*Edens 13 meter, Dijkstra 12 meter, Berg 10,20 meter NvdB*] en er is afgesproken dat binnen een straal van 240 meter niets boven deze drie

stellinghoogten mag uitkomen. Ook om die reden zijn langs de Nassaulaan boomsoorten geplant die niet hoger worden dan tien meter.

Biedt het omgevingsplan nieuwe kansen voor de molenbiotopen?

De Hollandsche Molen heeft 2025 niet voor niets uitgeroepen tot het Jaar van de Molenbiotoop. Dat heeft alles te maken met de implementatie

van de nieuwe omgevingswet. Dat zij dit moment aangrijpen om aandacht te vragen voor de omgeving van molens is een goede zaak. Als het nieuwe omgevingsplan wordt vastgesteld vervallen de bestemmingsplannen en we moeten ervoor zorgen dat de molenbiotopen goed verankerd worden. Wat dat betreft is het een goede wake-up call, ook voor ons als gemeente. Dat geldt overigens ook voor het verzoek van Erfgoedpartners voor dit interview over de molenbiotopen van Winschoten. Het wijst ons erop dat het alweer 23 jaar geleden is dat we de molenbiotopen opnamen in het bestemmingsplan en het Molenconvenant is inmiddels ook alweer 16 jaar oud. We moeten niet vergeten dat ze er zijn en dat we er in de plannen rekening mee houden.

Gemeente Oldambt is eigenaar van de drie molens in Winschoten. Is dat een lust of last?

Toen de molens midden jaren zestig hun economische functie verloren wilden de eigenaren ervan af en kwamen ze min of meer noodgedwongen in het bezit van de gemeente. Er is in minder gunstige financiële tijden wel eens geprobeerd om ze elders onder te brengen maar we moesten een dermate hoge bruidsschat meegeven dat dat niet gelukt is. Inmiddels zijn we er trots op; we hebben onszelf niet voor niets de slogan 'Winschoten Molenstad' toegedicht.

Adel verplicht?

Absoluut. De molens maken deel uit van de rijke cultuurhistorie van Winschoten en dragen bij aan de dynamiek van het centrum van Winschoten. Ze laten al meer dan honderdvijftig jaar hun wieken draaien en verdienen alle bescherming om dat te kunnen blijven doen. Vrije ruimte en vrije wind dus.

MOLENSTEENMAKERIJ

HANS
TITULAER

voorheen
HEINRICH VAN HEES

Alle soorten molenstenen, scherpdienst, afstellen,
maaltechnisch advies.
Onderhoud aan oliestenen en pelstenen.
Restauratie van stenen en maalstoelen.
Kweernen, wrijfstenen, demo-steen-tjes.
Kneus- en scherphamers.

www.molenstenen.nl

Werkplaats: Eendenpoelseweg 6a, 6581 AB Malden, Nederland
Tel.: 0031 (0)24 696 36 54 / 0031 (0)6 53 66 76 86
E-mail: molensteenmakerij@planet.nl

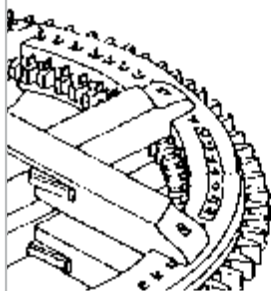
Mulder Pot - Kropswolde
Molenwinkel en Webshop

Broodmeel | Bakmixen | Bakbenodigdheden
www.molenumulderpot.com

Aannemers-Restauratie &
Molenmakersbedrijf
Molema
V.O.F.

Provincialeweg 4a, 9677 TW Heiligerlee. +0031(0)597 - 591660
info@molemavof.nl www.molemavof.nl

**Het Groninger
Landschap**

Steun de molens van Het Groninger Landschap
Word Beschermmer

www.groningerlandschap.nl/beschermmer of bel (050) 313 59 01

Henk Berends: al vijftig jaar een betrokken molenaar

Tekst: Thea Pol

Beeld: Jelte Oosterhuis

Molenaar is Henk Berends (1954), molenaar van poldermolen De Eendracht om precies te zijn. In Sebaldeburen in het Westerkwartier. En dat al vijftig jaar, want vanaf 1975 is Henk werkzaam op deze molen en is hij sindsdien De Eendracht trouw gebleven. Geen wonder, dit werktuig gebouwd in 1887 ligt prachtig in het Westerkwartier. Dit jaar viert Henk dat hij in maart 1975 zijn molenaarsdiploma in ontvangst mocht nemen. Vijftig jaar molenaar. Vrij uitzonderlijk. Tot dusver ging in de provincie Groningen alleen molenaar Rolf Wassens hem voor.

Gouden Zelfzwichter

Om dit feit te markeren besloot het Gilde van molenaars afdeling Groningen Henk Berends de Gouden Zelfzwichter toe te kennen. Een verguld speldje dat alleen in Groningen wordt uitgereikt.

Onder het mom van het geven van een interview voor *De Zelfzwichter*, waarvan hij jarenlang redactielid was, kwam Henk op vrijdagmiddag 27 juni 2025 nietsvermoedend aan bij het Berlagehuis in Usquert. Daar wachtten, tot zijn verrassing, enkele vertegenwoordigers van het bestuur van de Stichting

De Groninger Poldermolens (SDGP), sinds 1 januari 2016 de eigenaar van De Eendracht, hem op samen met nog enkele gasten uit de molenwereld.

Johan van Dijk, voorzitter van het Gilde in Groningen, feliciteerde Henk van harte met dit jubileum en speldde hem na een korte toespraak het gouden speldje op het t-shirt met daarop een gestileerde afbeelding van De Eendracht. Daarna kreeg Remt Meyer, lid van het bestuur van de SDGP, het woord. Hij memoreerde enkele verdiensten van de molenaar en verhaalde van een bezoek van zijn vriend die al vele jaren in Canada woonde. Deze had opgemerkt dat hij niet naar de overkant van de oceaan zou zijn vertrokken, als hij op zo'n prachtig plekje als waar Henk nog steeds met veel plezier woont, namelijk tegenover 'zijn' molen, had kunnen gaan wonen. Grappig genoeg overwoog Henk zelf ooit om als jonge man naar Canada te emigreren maar toen hij de kans kreeg om molenaar te worden op De Eendracht in Sebaldeburen koos hij, zoals bekend, voor de molen. Spijt heeft hij er nooit van gehad.

Na verloop van enkele jaren was het mogelijk het molenaars-huis te kopen. Het werd door de familie Berends na brand herbouwd en dient sindsdien als hun onderkomen.

De geschiedenis van de Zelfzwichter in het kort

De werkers van het eerste uur waren de heren Wolter Bakker, Cees van der Horst, Piet van Dijken en Henk Berends. Op de achtergrond ondersteunde Gea Geertsema van het molenbureau in Groningen, die veel werk uit handen nam. De vormgeving was in handen van Martin van Doornik. Destijds verscheen het blad vier keer per jaar.

Aanvankelijk werd het blad gestencild, later werd het gedrukt. Dat bleek goed voor de uitstraling,

De Zelfzwichter kreeg meer smoel. Anders dan tegenwoordig was het aanleveren van kopij heel wat lastiger. Veel stukken werden handgeschreven ingediend, die dan vervolgens moesten worden uitgetikt. De foto's moesten worden gerasterd. Martin van Doornik heeft heel wat knip-en-plakwerk verricht. Als *De Zelfzwichter* klaar was ging alles naar molenaar Bernard Dijk in Aduard en daar werden door hem en zijn vrouw Riek etiketten getypt en wikkels geplakt.

Landelijk gezien was *De Zelfzwichter* in het noorden één van de eerste molenbladen, die werden gedrukt. Aanvankelijk richtte het blad zich voornamelijk op molenaars en moleneigenaren. Later zocht men, tot op de dag van vandaag, nadrukkelijker ook de belangstelling van de molenliefhebber.

Redactielid *De Zelfzwichter*

In 1974, Henk was nog in opleiding, besloot hij zich aan te melden als redactielid van het molenblad *De Zelfzwichter*.

'Ik heb affiniteit met taal en natuurlijk met Groninger molens. Het blad richtte zich voornamelijk op de vrienden van de Groninger molens. In de taal van de bijdragen werd daar rekening mee gehouden. Dus geen vaktaal. In mijn tijd als redactielid plaatsten wij verenigingsverslagen, bijdragen over molenherstel, boekbesprekingen door Van der Horst en een historische rubriek. Mijn ervaring is dat mensen namelijk wel een terugblik willen lezen en ook artikelen over de geschiedenis van een molen werden altijd zeer gewaardeerd.'

Incidenten

Incidenten op zijn eigen molen, weet Henk, zijn er nauwelijks geweest. Eén gebeurtenis staat de molenaar nog helder voor de geest, zeker ook omdat deze behoorlijk ingreep in zijn leven. In 1981 kreeg de molen een nieuw gevlucht. De molen had één kale roede, de tweede werd leeggehaald door de kleppen te verwijderen. Eén roede bleef in tact. Tijdens het restauratieproces viel Henk op 6 meter hoogte door een heklat en kwam daarbij in het grint terecht, waarbij het grint de val brak, maar Henk wel een gescheurde milt opliep. Daarvan is de molenaar gelukkig weer goed hersteld.

Henk op de kale roede aan het werk. foto: collectie familie Berends

Remt Meijer overhandigt Henk Berends een bos bloemen in de raadzaal van het Berlagehuis in Usquert. Ook op de foto Nina van den Broek

Ondanks dat Henk inmiddels de zeventig is gepasseerd, is er nog geen opvolger in beeld, ook is er geen tweede molenaar op De Eendracht actief. 'Eigenlijk opereer ik vrij solitair', geeft Henk aan. Een van de drie zoons van Henk en zijn vrouw Maddy lijkt niet de volgende Berends op De Eendracht te worden.

Molenbiotoop

2025 is door De Hollandsche Molen uitgeroepen tot jaar van de molenbiotoop. Daarom toch, tot slot, een vraag hoe het gesteld is met de molenbiotoop van De Eendracht. 'Die is heel behoorlijk', weet Henk. 'Rond het

jaar 2000 vond in het zuidelijk Westerkwartier een ruilverkaveling plaats. Dat resulteerde er gelukkig in, dat het grootste deel van het land rondom de molen boerenland is gebleven. Er is wel sprake van een bomenrij, maar dat is vrij gebruikelijk in het Westerkwartier. En bij oostenwind staat ons huis soms het malen in de weg.'

Aan het eind van de bijeenkomst in het Berlagehuis nam Henk de aanwezigen in vogelvlucht mee in zijn loopbaan op de molen. Wij wensen hem nog vele goede jaren op de molen toe.

Eigenaren molen De Eendracht Sebaldeburen

1801 Polderbestuur
Sebaldebuurstermolenpolder

1987 Sebaldebuurstermolen-
polder gaat op in Waterschap
Westerkwartier

1991 zeven molens in Molen-
stichting Westerkwartier e.o.

per 31-12-2015 Molen-
stichting Westerkwartier
opgegaan in Stichting De
Groninger Poldermolens

Ander molennieuws

De Groninger pelmolen en de pelvaardige molenaar

Tekst: Ids van der Honing

In de provincie Groningen staan ruim tachtig molens, variërend van pelmolens tot poldermolens en van grondzeilers tot stellingmolens. Wij zijn zuinig op deze diversiteit aan molens en molenfuncties. Er is één molenfunctie die verloren dreigt te gaan; het pellen van gerst. En dat terwijl Groningen vroeger de 'pel-provincie' werd genoemd.

Draaiende pelstenen

Bij recente restauraties valt op dat herstel van de pellerij in molens stiefmoederlijk wordt bedeed. In onderhoudsplannen volgens de sim-regels vinden we zelden werkzaamheden aan de pel-inrichting. Vrijwillige molenaars kijken misschien te weinig om naar de pel-vaardigheid van hun molens. In mijn opleidingen tot molenaar heb ik éénmaal de pelstenen zien draaien, zonder gerst over de stenen. Kortom: draaiende maalstenen zien we vaker op onze molens dan draaiende pelstenen. De verklaring kan zijn dat onze pel- en korenmolens bij windkracht 3 tot 6 Bft kunnen malen maar pas bij 6bft kunnen pellen. En dan zit men aan de grens van verantwoordelijke omgang met oude molens. Het aantal pel-vaardige pelmolens neemt af en het ambacht van pel-molenaar sterft uit. Moleneigenaren zijn vaak terughoudend om hun molens voor pel-werk beschikbaar te stellen.

Bierbrouwerijen

De oude Groninger pel-cursus was al voor mijn opleidingen gestopt. Een nieuwe opzet heeft de corona-periode net overleefd en het herstarten ploetert traag verder.

De gortmakerij met windmolens of machinaal heeft het moeilijk, de gortconsumptie is in Ne-

derland na de oorlog vrijwel verdwenen. Aan de kleine binnenlandse vraag naar keukengort kan makkelijk door de fabriekspellers worden voldaan. Alleen in landen om de Middellandse Zee vinden we een ruimere gortconsumptie. De meeste Nederlandse gerst gaat naar de bierbrouwerijen. Toch blijft het opmerkelijk dat vrijwillige molenaars zich wel verdiepen in ambachtelijk korenmalen maar niet in even ambachtelijk gerstpellen. Mogelijk speelt mee dat kwalitatief goed pellen alleen lukt bij windkracht 6 Bft en meer. En daar ligt de grens om de molen te mogen laten draaien. Men vergeet daarbij dat Groningen met zijn kale akkers met weinig geboomte en ligging aan zee juist daarom de 'pel-provincie' werd.

Zware verantwoordelijkheid

De molenaar die wil gaan pellen moet nogal wat drempels overwinnen. Allereerst kan gebrek aan opleiding en als gevolg daarvan gebrek aan pel-ervaring genoemd worden.

Ten tweede zal hij toestemming van de molen-eigenaar moeten vragen om te mogen pellen bij stevige wind. Ten derde komt de vraag naar voren: hoe lang heeft zijn/haar molen niet gepeld? Werkt alles nog, inclusief zifterij, pellerij, elevatoren en dergelijke? Zijn alle gereedschappen nog aanwezig, schootemmers, pel-karen enzovoorts? Is het pel-blik niet verroest? En de laatste vraag is: 'Wat doen we met het afval'?

Kortom de beginnende pel-molenaar heeft veel enthousiasme nodig om het ambacht van gortpeller op zich te nemen. De molenaar gaat een zware verantwoordelijkheid aan voor het ambacht en voor de pelmolen.

Wat is nodig voor behoud pel-installaties

Binnen de Molenstichting Winsum wordt deze tweeledige verantwoordelijkheid ook gevoeld. De

Overzicht pelinrichtingen Molenstichting Winsum

Pel-spil	pelsteen	zifterij	waaierij	pelvaardig	laatst gebruikt	opmerkingen
De Jonge Hendrik						
2	2	ja	ja	ja	2023	klassieke pellerij weer bruikbaar na herstel kleppen
De Wetsinger						
2	2	ja	ja	ja	2024	silopellerij stofafzuiging, tevens elektrische pellerij.
AEOLUS						
2	2	ja	ja	nee	1960	klassieke pellerij, hangereel onder voorloper ontbreekt
De Ster						
2	2	nee	nee	nee	1950?	
De Vriendschap						
1	0	nee	nee	nee	1927	stellingzolder ontbreekt, pel-vloer dient als stellingzoldervloer
De Meeuw						
2?	2	?	?	?	1950?	molen in GRRG-project 2025/26
Molen Joeswert						
2	2	ja	ja	ja?	1980?	productiemolen met SKAL voor malerij

Molenstichting Winsum wil samen met het Gilde van Molenaars, afdeling Groningen dit erfgoed actief behouden. Het bestuur heeft een kleine werkgroep gevraagd om uit te zoeken wat voor dit behoud nodig is.

Allereerst kijkt de stichting naar de eigen molens. Zij beheert zeven molens in Noordwest-Groningen. Allemaal achtkante stellingmolens uit het midden van de 19de eeuw. Allemaal gebouwd als pelmolen, deels als pel- en roggemo-

len, deels als pel- en korenmolens. Alle molens zijn maalvaardig maar slecht twee daarvan hebben nog een werkzame pelinstallatie. De Jonge Hendrik in Den Andel is een 'klassieke' Groninger pelmolen. De Wetsinger in Klein Wetsinge heeft naast een gemoderniseerde pellerij (anno 1950) op windkracht ook een aparte elektrische pel-machine. De Wetsinger is geen klassieke Groninger pelmolen maar meer een geïndustrialiseerde 'silopeller'.

Uit de bovenstaande tabel blijkt dat veel mooi pel-instrumentarium uit ons erfgoed is verdwenen. Er zijn geen afgeronde plannen de pellerij in alle molens van Molenstichting Winsum te herstellen. De financiële middelen ontbreken.

Het tweetal vrijwillige molenaars met pel-ervaring is gelijk aan het aantal pel-vaardige molens, namelijk twee! Waarvan één molenaar op leeftijd. Molenstichting Winsum steunt plannen van het Gilde van Molenaars, afdeling Groningen om de pel-cursus nieuw leven in te blazen. Met die opleidingsplannen worden niet alleen de eigen molenaars beoogd maar ook molenaars en molenaars-in-opleiding buiten de provincie. Molenstichting Winsum vraagt voor deze gast-vrijheid een financiële ondersteuning, zeker als de cursus voor Gildeleden kostenvrij wordt aangeboden.

Naast het beschikbaar stellen van pel-vaardige molens ligt er een taak bij Molenstichting Winsum om enige regelmaat in de pellerij op deze molens te brengen.

Het plan van aanpak van Molenstichting Winsum bevat de volgende aspecten:

- wat moet er aan (extra) onderhoud aan de molens uitgevoerd worden?
- welke verbeteringen aan de pel-installaties zijn nodig?
- welke voorzieningen zijn er nodig om met enige regelmaat te kunnen pellen?
- dit betreft aanvoer van gerst en afvoer van producten en zo mogelijk pellen voor productie (afval)?

- kunnen en willen we de elektrische pellerij (als back-up) in standhouden?
- strookt dit met de erfgoeddoelstelling?
- welke kosten zijn met dit pel-project gemoeid? en welke fondsen kunnen we aanspreken?
- op welke termijn kunnen dit pel-project realiseren?

Met het Gilde zijn de volgende aspecten te bespreken: wanneer kan de opleiding starten? eerst een pilot-groep?

- welke instructiemolens zijn beschikbaar?
- welke molenaars zijn bereid en in staat de cursus te volgen? Toelatingseis?

Bestuur Molenstichting Winsum

Oktober Kindermaand

Oktober Kindermaand stimuleert kinderen van 4 tot en met 12 jaar in oktober met hun ouders en/of grootouders activiteiten te bezoeken in culturele instellingen. In de weekenden in oktober maken kinderen op laagdrempelige wijze kennis met culturele instellingen door activiteiten waar zij gratis aan mee mogen doen. Ook molens doen mee. Zoals De Stormvogel in Loppersum met een kinderdag bij de molen.

Groninger Wind 2025: de molen en de omgeving

De derde editie van Groninger Wind, georganiseerd door Erfgoed in Groningen, Molenwerkgroep Oost-Groningen en het Gilde van Molenaars afdeling Groningen, vindt op donderdag 9 oktober aanstaande plaats. Na de eerdere bijeenkomsten op het Hogeland en in het Westerkwartier strijken we deze keer neer in het Oldambt en wel van 13:00-17:00 uur in Museum Slag bij Heiligerlee in Heiligerlee.

Spreekers zijn historicus Derwin Schorren, onafhankelijk raadgever voor Erfgoed in Groningen, en communicatiespecialist Luuk van Term, hoofd communicatie en marketing van De Hollandsche Molen over de molen en zijn omgeving, geïnspireerd door het Jaar van de Molenbiotoop. De pas gerestaureerde molen Edens in Winschoten en de molenmakerswerkplaats van molenmakerij Molema met bijbehorend molentje Het Oldambt zullen ook een plek in het programma innemen. Graag verwelkomen we iedereen die iets met molens heeft!

[Aanmelden](#)

Molenprijs 2025: voor De Jonge Hendrik te Den Andel?

De VriendenLoterij Molenprijs is één van de grootste publieksprijzen van Nederland en stelt een molen in staat een langgekoesterde wens in vervulling te laten gaan. De winnaar van de VriendenLoterij Molenprijs 2025 ontvangt €50.000 om het projectplan uit te voeren.

Vanaf 10 september is het mogelijk om op favoriete molen te stemmen.

Molen De Jonge Hendrik te Den Andel is één van de vier genomineerden.

[Doe mee en laat deze Groningse molen winnen!](#)

Film Lars Faber van molens Aeolus en De Leeuw in Oldehove

Lars Faber uit Groningen is in het dagelijks leven verslaggever bij OOG TV, de streekomroep van de gemeente Groningen. Sinds vorig jaar is hij in zijn vrije tijd molenaar op de beide molens in Oldehove. In een gesprek met Johan van Dijk vertelt Lars over zijn werkzaamheden op deze molens die een lange ambachtelijke geschiedenis kennen.

Molenonderhoud

De volgende bijdrage is van Ezra van der Elst, algemeen directeur van EAGM in Montfoort.

Roeden en lasnaden: risico-afweging

Hoe blijft het veilig en verantwoord om te draaien?

In mei 2024 staan mijn collega Matthijs Piet en ik in een hoogwerker, hoog boven het Groningse land. Samen met de Materiaal Metingen Europe (MME) inspecteren we de roeden van de molens in Bellingwolde, Veelerveen en Ter Haar. We bedienen de molen, houden zicht op de inspectie, en zien wat zij zien: een bonte variatie aan lasnaden — van perfect tot zorgwekkend, vaak nog op dezelfde plek in hetzelfde end.

Waarom dit onderzoek?

De aanleiding was driedelig. Ten eerste de leeftijd en uitvoering van de bestaande wiekenkruizen — in het bijzonder in Veelerveen, waar relatief zware en brede fokken zijn toegepast. Ten tweede landelijke ervaringen: steeds vaker blijkt dat gelaste roeden van een bepaalde generatie en opbouw niet betrouwbaar zijn. En ten derde een bredere herwaardering van veiligheid in het molenveld: hoe houden we onze

draaiende werktuigen verantwoord in stand?

Nuanceren

Een ultrasoon onderzoek levert een binair oordeel: acceptabel of niet. Maar de praktijk is complexer. Wat voor fout is het? Waar zit die? De achterplaat van een roe staat op druk, de voorplaat op trek. En hoe staat de molen in het landschap? In de open polder of beschut in een dorpskern? Veiligheid is universeel, maar context is bepalend. In dit geval werd duidelijk dat de wiekenkruizen van Bellingwolde en Veelerveen aan vervanging toe zijn. Bij Ter Haar zijn er ook gebreken, maar die vragen op dit moment nog geen acute ingreep.

Zorgvuldig afwegen

Een molen is geen statisch monument, maar een levend werktuig. De vorm en prestaties van het wiekenkruis hangen samen met de windvang, de diameter van de molenstenen, en de overbrengverhouding van het gaande werk. In de bouwtijd was dit geïntegreerde kennis — inmiddels heeft menig molen al zijn vierde of vijfde gevlucht gehad. Dan is het van belang je af te vragen of de huidige configuratie nog klopt bij het

gebruik. Een nieuw wiekenkruis gaat weer decennia mee.

De gemeente Westerwolde stelde een werkgroep samen. Paul Casteleijn (voorzitter van de Molenwerkgroep Oost-Groningen) en EAGM vormen de kern. Dankzij de inzet van de gemeente is budget beschikbaar gesteld. In overleg met de molenaars is besloten om het wiekenkruis van Bellingwolde te vervangen conform het bestaande systeem, en om Veelerveen, na 23 jaar, opnieuw te voorzien van een Oud-Hollands wiekenkruis. Het ontwerpproces is in volle gang. De molenmaker/roedenleverancier is nog niet geselecteerd, maar zal vanaf het begin als volwaardige partner meedenken. Alleen in samenspel met het ambacht ontstaat een resultaat dat technisch, historisch én functioneel klopt.

Kennis en krachten bundelen

De molenwereld is klein, maar rijk aan kennis. Molenaars lezen de wind, molenmakers werken met respect voor krachten en constructie, adviseurs vertalen gebruik naar ontwerp, en gemeenten bewaken samenhang en continuïteit. Ook de gemeenschap draagt bij: met publiek geld houden we deze werktuigen draaiend.

Vooruitzien en doorgeven

De vervanging van deze wieken is meer dan het herstellen van staal en hout. Het is een ingreep in een werktuig van ruim 140

jaar oud dat weer generaties mee moet. Erfgoed vraagt geen behoud om het behoud, maar vakmanschap, betrokkenheid en visie. Wieken zetten de molen in beweging — maar het zijn de mensen eromheen die de molen draaiend houden.

Molenstichting Winsum

Tekst: Ids van der Honing

Molen AEOLUS Adorp

De restauratie van molen AEOLUS in Adorp is in september 2024 afgerond. Ook voor deze molen is SIM-subsidie aangevraagd en verkregen. De zorg voor onderhoud van de molen is al voor het begin van de restauratie begonnen. Tijdens de vier jaar durende restauratie ging de normale achteruitgang van de molen door weer en wind verder en werden al SIM-plannen gemaakt voor komend onderhoud.

Het instandhouden van de pellerij werd stiefmoederlijk be-deeld. Het molenteam AEOLUS Adorp ontwikkelde na de restauratie een plan om de pellerij gedeeltelijk te herstellen. Het uitgangspunt werd het bedrijfsmodel van de molen tijdens de laatste fase van het professionele functioneren. De laatste beroepsmolenaar gebruikte de molen voor zijn foeragehandel. Hij maalde restpartijen graan, gebruikte een koekenbreker op windkracht (verbrokkelen van lijnzaadkoeken), pelde met de overgebleven pelsteen partijen

gerst en alles ging via de door wind aangedreven mengketel als veevoer naar de omliggende boeren. Het molenteam probeert met de huidige inrichting van de molen dit bedrijfsmodel anno 1960 te doen herleven. In mei 2025 ontwikkelde Molenstichting Winsum, in overleg met De Hollandsche Molen, een plan om het complete oorspronkelijke pelwerk in molen AEOLUS te herstellen. Door tijdsdruk en geldgebrek aan het eind van de laatste restauratie is de pellerij niet hersteld. In september 2024 werd de molen feestelijk opnieuw in gebruik genomen als werkende korenmolen. Tijdens de eindfase van de restauratie koos de bouwcommissie voor een maalvaardige molen, maar niet voor een pelvaardige molen die niet zou kunnen draaien. Fondswerving en een herstelplan voor de pellerij kunnen de komende jaren leiden tot een pelvaardige molen in Adorp. Daarvoor wordt het oorspronkelijke restauratie-bestek uit 2020 voor deze pelmolen uit de kast gehaald. De Adorper molenaars gaan met hulp van de bouwbegeleider op onderzoek uit om een nieuw en compleet herstelplan op papier te zetten. Dit plan, met een apart bouwhistorisch onderzoek naar de pelactiviteit in de AEOLUS, is voor het bestuur van de Molenstichting een richtlijn om te kiezen voor een volledig pelvaardige molen of voor een deelherstel volgens bedrijfsplan anno 1960.

Molen De Meeuw Garnwerd

Bij De Meeuw loopt het onderhoud dit jaar via twee subsidie-systemen. Werkzaamheden worden via de SIM-subsidie betaald of vanuit de GRRG-regeling. SIM staat voor Subsidie Instandhouden Monumenten en GRRG betekent Groot onderhoud en Restauratie Rijksmonumenten Groningen. De eerste heeft een looptijd van zes jaar en kan tekens verlengd worden. De tweede is in principe eenmalig en bestemd voor van te voren afgesproken onderhoudswerk, meestal van grote omvang. Bij molen De Meeuw is vijf jaar geleden een ernstige verzakking van windpeluw en bovenas gezien. De oorzaak was het inrotten van de voeghoutkoppen onder de windpeluw. Bovendien werd opgemerkt dat de voeghouten waren kromgetrokken. De huidige werkzaamheden bestaan uit het aangieten van nieuwe voeghoutkoppen in kunsthars en het aanbrengen van spanners op de beide voeghouten. Dit om verder kromtrekken te voorkomen. Deze ingreep is nauwelijks zichtbaar voor de kijkers rondom de molen maar wel heel kostbaar. Een andere GRRG-ingreep is de verbetering van de stevigheid (en dus veiligheid) van de stelling. De vervanging van de bovensluitring en herstel van de stelling is voor toeschouwers van buitenaf niet te missen. Er ontstond een bouwhistorische discussie tot op landelijk niveau met de Rijksdienst voor het

Cultureel Erfgoed (RCE) over de kleur van de sluitring. De één vond dat deze wit moest worden, anderen waren voor zwart. Uiteindelijk gaf de mening van molenaar Alex Buist de doorslag want hij kwam met oude foto's die een zwarte sluitring lieten zien. Deze zwarte balken onder de stellingen houden een Groninger traditie vast.

GRRG-subsidie dekt nooit de gehele bouwsom, Lion's club Het Hoogeland en particuliere giften zorgden voor een dekkende begroting.

Molen De Vriendschap Winsum

In de SIM-plannen voor molen De Vriendschap is rekening gehouden met herstel van veldregels ter hoogte van de oorspronkelijke stellingvloer. De huidige stellingzolder is eigenlijk de oorspronkelijke pelzolder. Je moet dan ook met twee trapjes van de vloer omhoog naar de stellingdeurtjes, een situatie die in meer molens is aan te treffen. Bij molen De Vriendschap brak in 1935 een roede. De huidige molenaars Martijn Scholtens en Rob Hoving vermoeden het volgende: 'Het ontbrak de molenaar aan geld voor een nieuwe roede en hij besloot daarom tot afbraak van de molen. Vereniging De Hollandsche Molen voorkwam sloop maar geld voor herstel kwam niet op tafel. Het pellen op wind werd een stuk minder, zeker omdat Firma Offeringa in Warffum een mechanische pellerij had. Molenaar Luitje Geerts Wiersema

verkochte delen van de pellerij uit de molen in ruil voor een nieuwe roede. De sporen van deze ingreep zijn nog steeds zichtbaar. Alleen de pelspil van de voorloper staat nog op zijn plaats met een aantekening in potlood op de onderkant van het rondsel: 'graag behouden'. Kennelijk verwachtte de molenaar ooit nog een maalstoel te kunnen plaatsen. Hoogstwaarschijnlijk is de pellerij daarom eruit gehaald, wat niet met zekerheid is te zeggen. De molen was nog eigendom van Geert Luitje Wiersema, de roedebreuk kwam natuurlijk onverwachts waardoor er geen geld was voor herstel. De molens raakten in die tijd vaak al uit beeld. Het rondsel lag reeds op de grond toen de tekst werd aangebracht. Waarschijnlijk heeft molenmaker Bremer het pelwerk verwijderd. Het is onbekend waar de onderdelen naartoe zijn gebracht.

Benes (N.V. De Vriendschap) werd pas in 1941 eigenaar. De molen bleef als malerij bestaan maar verloor de pelstenen en de pelspil van de naloper. Ook de zifterij en waaierij werden door molenbouwer Bremer verwijderd. De complete vloer van de stellingzolder werd opgepakt inclusief de veldregels waarop de stellingvloer rustte.

Molen De Wetsinger Klein Wetsinge

Deze molen werd in 2015/2016 gerestaureerd. Maar een recente restauratie garandeert nog geen

blanco SIM-plan. Al tijdens een restauratie beginnen er onderhoudsaspecten om aandacht te vragen. Een plotselinge breuk van de zwichtstang vroeg in maart 2025 om onmiddellijke herstel.

Molen De Wetsinger heeft een beschermvrouw: Ranomi Kromowidjojo uit Sauwerd. Mede door haar kwam een bijzondere subsidie los waarmee buitenverlichting van de molen kon worden aangelegd. Op zaterdagavond 10 mei om 22:00 uur ontstak haar vader de verlichting in aanwezigheid van 40 omwonenden van de molen uit Wetsinge en Sauwerd.

Tot voor enkele jaren is molen De Wetsinger in gebruik geweest voor professioneel malen en pellen, mede op windkracht. Molenstichting Winsum probeert de pellerij op windkracht weer in gebruik te nemen, zo mogelijk als onderdeel van de opleiding van een nieuwe generatie pelmolenaars. De inrichting van deze molen wijkt nogal af van de traditionele Groninger pelmolen. In De Wetsinger wordt niet meer met schootemmers gewerkt maar met aanvoer van gerst rechtstreeks vanuit silo's. Twee tarwesilo's en twee gerstsilos bevinden zich op de voormalige steenzolder. De maalstenen liggen nu op de stellingzolder in een maalstoel. Het spoorwiel met onderaandrijving draait nu twee zolders lager (dus met een verlengde koningsspil). De huidige molenaars leggen deze wonderlijke

molen graag uit aan nieuwsgierigen.

De malerij en de pellerij van de molen zijn de afgelopen jaren niet gebruikt. De molen is toe aan een zeer grondige schoonmaak. Daarbij gaat het niet alleen om stofzuigen, ragebollen en ramen lappen maar vooral om reiniging van silo's, gerst- en tarwepijpen en de maal- en pelkuipen. Het hele transportsysteem moet gedemonteerd en weer schoon herplaatst worden. Een klus voor professionals en vrijwilligers met hulp van een molenbouwer op de achtergrond.

Molen De Jonge Hendrik Den Andel

Molen De Jonge Hendrik in Den Andel is de enige klassieke pelmolen van Molenstichting Winsum, tot nog toe, die pelvaardig is. Tot voor enkele jaren pelde molenaar Janko Doornbos jaarlijks een paar honderd kilo gerst. Achterstallig onderhoud aan met name het gevlucht was de oorzaak dat de molen nog beperkt kon draaien. Na een droge zomer waren de roewigen niet meer betrouwbaar en moesten vernieuwd worden. Maar de slechte conditie van zwichtkleppen maakte dat de molen alleen nog voor de prins kon draaien en van pellen was geen sprake meer. Jaren geleden was al besloten de houten zwichtkleppen door aluminium platen te vervangen. De onrust over de kwaliteit van gelaste roeden deed zich ook

voor in Den Andel. Voordat de nieuwe kleppen geplaatst zouden worden is besloten om een uitgebreid onderzoek naar de kwaliteit van de roeden uit 2004/2007 te laten uitvoeren. Eind juni 2025 werden de lasnaden geïnspecteerd en een ToFD-meting uitgevoerd waarbij de conclusie getrokken moest worden dat de roeden aan vervanging toe zijn.

Na het gevlucht vraagt ook het boventafelement om aandacht. Het neuten kruiwerk draait zwaar en is al jaren geleden voorzien van een elektrische kruiier. Toch vragen enkele delen van het boventafelement om vervanging. Een klus waarbij de kap hydraulisch opgevijseld wordt.

Molen De Jonge Hendrik is één van de vier molens die genomineerd zijn voor de Molenprijs 2025. De molenaars rekenen er op dat alle Groninger molenliefhebbers achter De Jonge Hendrik gaan staan. De Hollandse Molen organiseert de digitale stemming.

De volgende kopij is van Wieringa bouwadvies te Winsum. Onderhoud uitgevoerd vanaf 22 november 2024

Stichting De Groninger Poldermolens

- Koningslaagte te Zuidwolde. Het vijzelwiel is naar voren gebracht en het potlager van de vijzel is vervangen.
- Langelandster te Garmerwolde. De staartconstructie, het

achterkeuvelens en de spruitkisten zijn geschilderd.

- Noordermolen te Noorddijk. Het vijzeldek is vernieuwd.
- De Palen te Westerwijtwerd. De penbalk en pensteen zijn vervangen. Ook is er een nieuwe stalen waterpeluw geplaatst.
- 't Witte Lam te Zuidwolde. De kap is voorzien van nieuwe rietbedekking, enkele rinkelatten vervangen. Daarbij is ook het stormschild vernieuwd.
- Meervogel te Hoeksmeer. Het stormschild is vernieuwd met nieuw potdekselwerk en er is een nieuwe nokplank aangebracht.
- De Eolus te Den Ham. De roeden zijn doorgehaald en de kleppen zijn opnieuw afgesteld en de lagering in de zwichtslede is hersteld.
- Jonge Held te Leegkerk. Het zelfstellende halslager is voorzien van nieuw witmetaal.
- Westerhorner te Grijskerk. De wervelbalk is hersteld. Daarnaast zijn er nieuwe trekstangen aan het voorkeuvelens aangebracht.
- Zuidwendinger te Groningen. Het vijzeldek is hersteld.
- Zwakkenburger te Niezijl. De vijzel is na herstelwerkzaamheden herplaatst in de waterloop.

Het Groninger Landschap

- Fram te Woltersum. Er is onderhoud uitgevoerd aan het metsel- en voegwerk. Het

voegwerk van de poeren is plaatselijk hersteld.

- Widde Meuln te Ten Boer. Er is onderhoud uitgevoerd aan de molenzeilen, kleine gebreken zijn hersteld.
- De Vier Winden te Pieterburen. De stelling is plaatselijk hersteld, een door houtrot aangetaste stellingligger is vervangen en twee stellingdekkers zijn hersteld. De bekleding van het bovenachtkant is plaatselijk vastgezet.
- De Lelie te Eenrum. De buitenroede is gedemonteerd, deze wordt vervangen.
- Nieberter Molen te Niebert. De taatslager van de koningspil is hersteld.
- Hollands Welvaart te Mensingeweer. De kap is voorzien van kruisschoren tussen de lange spruit en de voeghouten.

Molenstichting Midden- en Oost-Groningen

- Groote Poldermolen te Slochteren. De bestrating op de begane grond is vervangen.
- Entreprie te Kolham. Het stukadoorswerk verspreid over de verschillende zolders is hersteld. Eén van de trappen is vervangen met hergebruik van de leuning. Het vulmateriaal rondom diverse legeringsbalken is verwijderd en aangevuld. De stellingdeuren zijn aan de onderzijde hersteld en zijn geheel geschilderd. De regenkraag is opnieuw vastgezet. Eén van de kluften is vervangen.

De wind en steekborden zijn geschilderd. Het gaande werk is afgesteld.

- Stel's Meulen te Harkstede. De muren van de begane grond zijn geheel gestukadoord. Enkele delen van de roostervloer zijn vervangen en geschilderd.
- Windlust te Overschild. De munnik is vervangen en het kruirad is geschilderd. De kistramen en de ramen in de weeg zijn geschilderd. Plaatselijk zijn stopverfzomen hersteld.
- De Noordstar te Noordbroek. Het stukadoorswerk in de molen is plaatselijk hersteld.
- De Noordermolen te Noordbroek. Enkele druiven zijn vervangen. De roeden zijn doorgehaald en de roedewiggen zijn vervangen.

Molenstichting Onderdendam

- Hunsingo te Onderdendam. Het gaandewerk is afgesteld waarbij enkele wielen opnieuw gespoord zijn. Onderhoudswerkzaamheden zijn uitgevoerd aan een maalkoppel. Eén van de wiggen van de halssteen is opnieuw vastgezet. Schilderwerkzaamheden aan het gevlucht en het stellinghek zijn uitgevoerd.

Gemeente Het Hogeland

- Windlust te Zandeweer. Er is schilderwerk uitgevoerd aan de achterkeuvelens, de vangstok, het stellinghek, de uiteinden van de stellingliggers, de kisten en de kistramen.

- In het voorjaar van 2025 is bij keuringen gebleken dat de roeden van de molens in Kantens, Uithuizen en Zandeweer dermate veel gebreken vertoonden dat deze molens stilgezet moesten worden. De Liefde in Uithuizen draait inmiddels weer met één roede, de Grote Geert in Kantens en de Windlust in Zandeweer staan stil in afwachting van vervanging van het wiekenkruis. De gemeente Het Hogeland, die eigenaar is van deze molens, is bezig om de financiering voor vervanging van deze roeden rond te krijgen.

Beeld: molen Windlust te Zandeweer; foto: Wieringa bouwadvies

 NIEMAN
MOLENBOUW
ONDERHOUD • RESTAURATIE

Bezoekadres Wierumerschouwsterweg 17
9774 TE Adorp
Postadres Hoofdweg 156
9617 AL Harkstede
niemanmolenbouw@gmail.com
+31 6 20414397

Wieringa
bouwadvies

**SPECIALIST
IN MOLENS**

Wij helpen u graag met
advies en begeleiding bij
het behoud van uw molen.

Hoofdstraat W-4a
9951 CC Winsum

KRABBENDAM
RESTAURATIEWERKEN

06 543 85 374
info@krabbendamrestauratiewerken.nl

DISCUS
UW HUISDIEREN **SPECIALZAAK**
Ekkelkamp

- * Tropische vissen, aquariums en benodigdheden
- * Hengelsport en benodigdheden
- * Vogels, vissen en knaagdieren
- * Hondensport, dierbenodigdheden
- * Diervverzorging en -apotheek
- * Paarden- en veevoeders
- * Klompen en laarzen

Fa. Ekkelkamp
Rijksstraatweg 135 Haren
tel. 050-535 02 15

Uit het Groninger Molenarchief

Tekst: Frank Houwaard

Beeld: archief

Molenmaker Bremer en de Bombay

In het Groninger Molenarchief bevindt zich een aantal dozen afkomstig van het bekende molenmakersbedrijf Bremer. Daarin zitten allerlei aantekeningen, correspondentie en tekeningen van deze molenmakerij. Een van de vele bouwtekeningen is die van de molen van de polder Bombay ('bombaai') bij Doezum in het Westerkwartier.

Deze poldermolen is in 1878 hier gebouwd, maar stond voor die tijd in Zuid-Holland als molen van de Zuidplaspolder, gebouwd rond 1840. Deze achtergrond verklaart de voor Groningen afwijkende uitvoering als schepradmolen. De molen heeft niet lang op windkracht gedraaid, na roedebrek in 1931 werd de molen onttakeld en sindsdien staat hij als molenromp in het open landschap. De bemaling van de polder gebeurde voortaan uitsluitend op motorkracht.

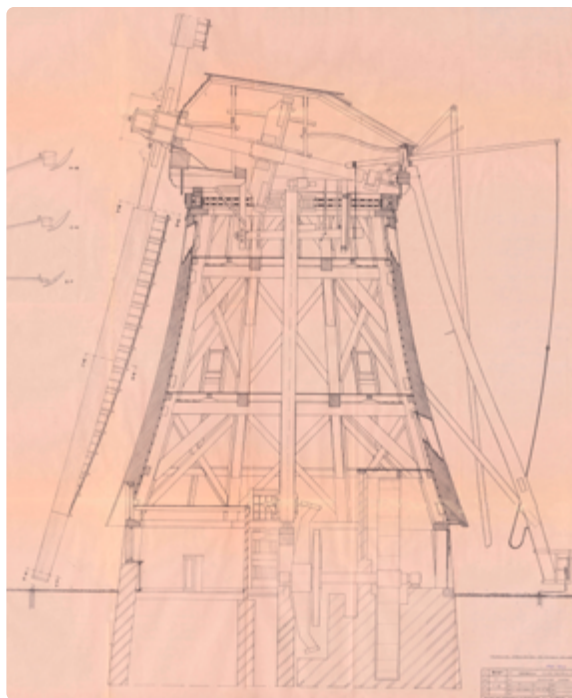
In de jaren 1970 is er op initiatief van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens werk gemaakt van herstel van de molen. Een commissie met onder andere oud-molenmaker Chris Bremer, vrienden-bestuurslid Binne Jongsma en architect Pieter L. de Vrieze, werkte de plannen uit. Dit resulteerde onder andere in de hier afgebeelde tekening en een compleet uitgeschreven begroting van ruim 800.000 gulden. Helaas zijn de plannen uiteindelijk niet uitgevoerd, ondanks aanvankelijk welwillende medewerking van de provincie en andere instanties, vermoedelijk omdat de financiering toch een probleem werd.

Bijzonder is dat de molen ten tijde van dit project geen erkend monument was, maar in 1990 door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg alsnog als beschermd monument werd aangewezen, met

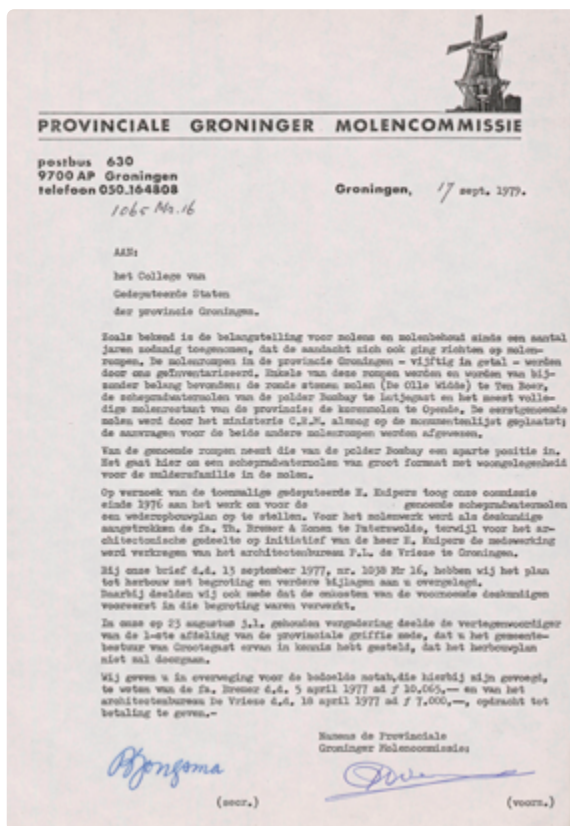
als argumenten 'het uniek gietijzeren scheprad', 'de betekenis voor de geschiedenis van de Groninger polderbemaling' en 'de mooie ligging in het open landschap'.

De molen staat er nu dus nog steeds als romp - hij ging over in particuliere handen en is in 1998 compleet gerenoveerd en verbouwd tot woning. De vraag is of de waarde als cultuurhistorisch monument hiermee voldoende behouden is...

Informatie over de Bombay is te vinden op de volgende plaatsen: [Groninger Archieven](#), [Molendatabase](#), [Groninger Molens](#), [De Hollandsche Molen](#), [Allemolens](#), [Waterschap Bombay](#).

Meer afbeeldingen op pagina 28 →

Uit de Groninger molenwereld

Gildenieuws van de afdeling Groningen van het Gilde van Molenaars

Instructeurs

De provincie Groningen is een instructiemolen rijker en wel korenmolens Hunsingo in Onderdendam. Jan van Rijswijk was jarenlang vakmolenaar-instructeur binnen de afdeling Zuid-Holland op de Bonrepasmolen in Vliest waar hij bijna 50 jaar heeft gewoond. Jan heeft aangegeven na zijn verhuizing naar Oude Pekela enkele jaren geleden ook in het Groningse zijn kennis en vaardigheden, eveneens vanuit zijn achtergrond als molenmaker, graag over te willen dragen.

Toelatingsexamens

In juni zijn op de Germania in Thesinge en De Korenschoof in Noordlaren toelatingsexamens gehouden door de afdeling. Alle vijf de kandidaten zijn geslaagd en zullen komend najaar hun landelijke examen afleggen voor de examencommissie van De Hollandsche Molen. Veel succes gewenst!